

als de wijdere kring van belangsteilenden kunnen uiterst tevreden zijn over de inspanningen van de bewerkers in dezen. Helaas kan ik de inleiding niet echt loven. In plaats van een informatief stuk te schrijven over Nederlandse humanistische geschiedschrijving en de plaats van Geldenhouwer daarin, wordt de reeds elders verschenen en vrij vruchteloze kritiek op Tilmans herhaald over de vraag wie nu beter was in de behandeling van de Bataafse kwestie, Cornelius Aurelius (de auteur van de *Divisiekroniek*) of Geldenhouwer. Daar zit de belangstellende lezer nu echt niet op te wachten. Komisch doet ook de verzekering aan, dat Geldenhouwers beeld van de Bataafse vestigingsgeschiedenis wordt bevestigd door de hedendaagse archeologie. Het is mijns inziens niet zo interessant wie nu eigenlijk gelijk had — als dat gelijk ooit vast te stellen is. De humanistische geschiedschrijving over het eigen verleden is een veel belangwekkender onderwerp. Ik zet dit boek toch maar broederlijk naast Tilmans' werk in de kast.

M. E. H. N. Mout

NIEUWE GESCHIEDENIS

M. Laureys, e. a., ed., *The world of Justus Lipsius. A contribution towards his intellectual biography. Proceedings of a colloquium held under the auspices of the Belgian historical institute in Rome (Rome, 22-24 May, 1997)* (Bulletin de l'Institut historique belge de Rome, LXVIII (1998); Brussel, Rome: Belgisch historisch instituut te Rome, 1998, 452 blz., ISBN 90 74461 26 3).

De humanist Justus Lipsius (1547-1606), filoloog en neostoïsch filosoof, werd ter gelegenheid van zijn vierhonderdvijftigste geboortjaar geëerd met deze bundel waarin zijn betrekkingen tot vrienden en andere tijdgenoten worden belicht. Wie de geschiedenis van het humanisme bestudeert, kent het bestaan van geleerde netwerken en het belang daarvan. Humanisten schreven elkaar brieven en zonden hun werken rond, gingen bij elkaar op bezoek en namen presentjes mee, prezen en verketterden elkaar in geschrifte en, als het zo uitkwam, in persoon. Deze contacten vormden de voedingsbodem voor de ontwikkeling en uitwisseling van hun denkbeelden. Geen enkele humanist, hoezeer hij ook — als Petrarca — de creatieve eenzaamheid mocht prijzen, leefde en werkte in isolatie. Integendeel: intellectuele weerklank, liefst gevolgd door — als het even kon eeuwige — roem, zocht en vond hij in de eerste plaats bij zijn medegeleerden.

Na een schets van het aan Lipsius gewijde onderzoek van het laatste decennium door Rudolf de Smet bespreekt Hilde de Ridder-Symoens het kader waarin zijn levensloop moet worden bestudeerd: dat van de universiteiten en de hoven, instellingen waar humanisten als hij em-plooi vonden. Aan het einde van de bundel wijdt Toon van Houdt dan ook terecht een originele bijdrage aan zijn verhouding tot de aartshertogen Albrecht en Isabella. Daaraan voorafgaand werkt Mark Morford uit wat hij in zijn boek *Stoics and Neostoics. Rubens and the circle of Lipsius* (Princeton, 1991) betoogde: Rubens, de wereldwijze kunstenaar én hoveling, nam van Lipsius' neostoïsche filosofie slechts over wat hem behaagde. Verder gaan alle bijdragen over de betrekkingen tussen Lipsius en een of meer geleerde tijdgenoten. Soms zijn die relaties aantoonbaar nauw en belangrijk geweest, soms slechts oppervlakkig of kortstondig.

Josef Usewijn heeft maar enkele bladzijden nodig om een trefzekere schets te geven van de man die in Lipsius' jeugd, tijdens zijn verblijf in Rome, de meeste indruk op hem maakte: Marc-Antoine Muret — misschien niet zo'n groot filoloog als Lipsius later zou worden, maar

wel een aanzienlijk muzischer mens. Andere vriendschappen uit die tijd worden tevens behandeld: de niet zo diepe, maar wel oude banden met de vooraanstaande archeoloog en bibliothecaris Fulvio Orsini (Wouter Bracke) en de in de loop van zijn leven steeds frequenter wordende contacten met de jezuïet Francesco Benei (Hugo Peeters). Wat betreft intellectueel gewicht misschien niet zeer belangrijk, maar wel veelzeggend genoeg voor een appreciatie van de wereld waarin Lipsius vertoefde, is de dichterbijde vriendschap met Paul Schede (Paulus Melissus), de bibliothecaris te Heidelberg (beschreven door Robert Seidel), de bewondering die de Augsburger patriciër en antiquarius Marcus Welser voor Lipsius koesterde (Jan Papy), de somtijds wat stekelige uitwisseling van denkbeelden over klassieke filologie met Isaac Casaubon (Gilbert Tournoy), de bijna huiselijke geborgenheid die spreekt uit Lipsius' contacten met de familie van zijn grote Leidse vriend Janus Dousa (Chris L. Heesakkers) en de wederzijdse waardering van Lipsius en zijn landsman, de historicus en antiquarius Stephanus Pighius, die elkaar in Wenen hadden leren kennen (Mare Laureys).

Al deze figuren zijn, hoewel natuurlijk bekend bij specialisten, toch te beschouwen als mindere goden in vergelijking met de beroemdheden wier betrekkingen tot Lipsius de revue passerend: Philip Sidney (Philip J. Ford), Michel de Montaigne (Michel Magnien), Joseph Scaliger, opvolger van Lipsius in Leiden (Paul Nelles), Carolus Clusius (Jeanine de Landtsheer) en Hugo Grotius (Arthur Eyffinger). Maar hun roem garandeert niet altijd dat er ook een inhoudelijk interessante verhandeling over het opgegeven thema te schrijven is. Aan Sidney werd slechts één traktaatje over de juiste uitspraak van het Latijn opgedragen; het verscheen vlak voor zijn dood in 1586. Daar noch Lipsius noch Montaigne zich bijzonder diepzinnig over eikaars werken hebben uitgelaten, blijft hun verhouding iets ondoorgrondelijks houden. Scaligers werkwijze als historicus wordt met die van Lipsius vergeleken, waarbij hun niet zeer diepgaande, en dan ook niet behandelde, persoonlijke betrekkingen geen rol spelen. Ook de bijdrage over Lipsius en Grotius gaat veeleer over hun gemeenschappelijke intellectuele inspiratie (opgedaan uit bijvoorbeeld de Stoa) dan over hun schaarse contacten of de — hier trouwens ontkende—beïnvloeding van Grotius door de veel oudere Lipsius. Daarentegen is er bij Clusius sprake geweest van een langdurige epistolaire humanistenvriendschap; de behandeling daarvan draagt mijns inziens meer bij tot een beter begrip van de wereld van Lipsius dan de stukken over de andere beroemdheden. Datzelfde geldt voor twee bijdragen over contacten die Lipsius in zijn jeugd in Leuven opdeed: met de Brabantse jezuïet van Spaanse afkomst Martin Antonio Delrio (Werner Thomas) en met de theoloog en editor van de Plantijnse poly-glotbijbel Benito Arias Montano alsmede met de Spaanse geleerde Pedro Ximenes, die jarenlang vruchteloos poogde een apologie van het katholieke geloof te voltooien (Ronald W. Truman).

De artikelen schenken de lezer alle een stukje mozaïek, een stukje uit de legpuzzel van leven en werken van Justus Lipsius. Als zodanig is de bundel bepaald waardevol. Leesbaar is hij ook, ondanks het feit dat hij in vier talen is gesteld (Frans, Italiaans, Engels, Duits). Maar zo weerspiegelt het boek met recht de internationale wereld van het late humanisme.

M. E. H. N. Mout

J. C. Streng, *'Stemme in staat'. De bestuurlijke elite in de stadsrepubliek Zwolle 1579-1795* (Dissertatie Leiden 1997; Hilversum: Verloren, 1997, 605 blz., f79,-, ISBN 90 6550 548 2).

Het eliteonderzoek heeft zich tot nu toe hoofdzakelijk op Holland en Zeeland geconcentreerd; het patriciaat in de landgewesten is verwaarloosd. Toch zijn de onderzoeksresultaten van het